

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ НАРОДНОГО ФОЛЬКЛОРУ

Лупійко Л.В. Розвиток творчих здібностей старших дошкільників засобами народного фольклору. У статті розглянуто питання розвитку здібностей, як індивідуальних особливостей дитини, та творчих здібностей старших дошкільників. Розкрито поняття «творчі здібності старших дошкільників». Обґрунтовано значення творчих здібностей для розвитку підростаючої особистості. Охарактеризовано дошкільний вік, як сприятливий період для розвитку творчих здібностей, пізнавальних процесів та емоційної сфери дитини. Висвітлено необхідність розвитку творчих здібностей у старшому дошкільному віці.

Розкрито поняття «народний фольклор» та «народні традиції». Наведено приклади народного фольклору, рекомендованого для роботи з дітьми. Зазначено, що використання на заняттях та у повсякденному житті народного фольклору сприятиме розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку.

Ключові слова: здібності, творчі здібності, творчість, пізнавальні процеси, емоційна сфера, старший дошкільний вік, народний фольклор, народні традиції.

Лупійко Л.В. Развитие творческих способностей старших дошкольников средствами народного фольклора. В статье рассмотрен вопрос развития способностей, как индивидуальных особенностей ребенка, и творческих способностей старших дошкольников. Раскрыто понятие «творческие способности старших дошкольников». Обосновано значение творческих способностей для развития подрастающей личности. Охарактеризован дошкольный возраст, как благоприятный период для развития творческих способностей, познавательных процессов и эмоциональной сферы ребенка. Отражена необходимость развития творческих способностей в старшем дошкольном возрасте.

Раскрыто понятие «народный фольклор» и «народные традиции». Приведены примеры народного фольклора, рекомендованного для работы с детьми. Отмечено, что использование на занятиях и в повседневной жизни народного фольклора будет содействовать развитию творческих способностей детей старшего дошкольного возраста.

Ключевые слова: способности, творческие способности, творчество, познавательные процессы, эмоциональная сфера, старший дошкольный возраст, народный фольклор, народные традиции.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими практичними завданнями.

Питання розвитку творчих здібностей особистості залишається відкритим у наш час, оскільки змінюються екологічні, економічні та соціальні умови життя. Разом з тим змінюється вплив на підростаючу особистість, її формування та становлення. Цій темі приділяють увагу як психологи, так і педагоги. Адже всесторонній гармонійний розвиток творчої особистості має важливе значення для майбутнього нашої країни, нації та суспільства загалом. Творчість як вища форма активності дитини є необхідною умовою розвитку особистості.

Важливе значення має також формування національної свідомості та самосвідомості кожної особистості, які передбачають виховання любові до рідної землі, свого народу, освоєння національних цінностей (мови, культури, традицій), формування почуття гідності та гордості за свою Батьківщину. Ранній та дошкільний вік є сприятливими періодами для розвитку уявлень та засвоєння знань про народні традиції, тому розпочинати знайомство з ними необхідно з маминої колискової,

бабусиної казки, участі у народних звичаях та обрядах, з різностороннього використання усної народної творчості.

Останні дослідження і публікації, виділення невирішених питань загальної проблеми, якій присвячується стаття. На сучасному етапі тема розвитку творчих здібностей дитини залишається відкритою. У працях вчених (Л.С. Виготського, В.В. Давидова, Д.Б. Ельконіна, О.В. Запорожця, В.О. Моляка, Б.М. Теплова, П.М. Якобсона та ін.) зазначено, що формування здібностей є керованим психолого-педагогічним процесом до якого належать творча діяльність, пізнавальні інтереси та вміння особистості. Серед багатьох праць велика увага приділяється творчому розвитку дітей дошкільного віку.

У сучасних дослідженнях (С. Архипової, О. Загородько, Н. Кушнірик, Н. Щербини та ін.) розглядається питання розвитку творчих здібностей дітей у художній праці, а також пропонується методика розвитку творчих здібностей дошкільників.

Потрібно зазначити, що форми роботи та засоби впливу на особистість у процесі розвитку творчих здібностей можуть бути найрізноманітнішими, що залежить від специфіки здібностей (музичних, літературних, художніх та ін.). Відповідно, приділяється увага використанню у роботі з дітьми музичних творів, художньої літератури, зображувального мистецтва, що може спонукати до емоційних переживань, забезпечення багатства вражень тощо. Одним із засобів впливу на розвиток творчих здібностей особистості може бути використання усної народної творчості.

Формулювання цілей і постановка завдань статті. Мета статті: розкрити значення народного фольклору у розвитку творчих здібностей особистості. Завдання: розглянути поняття «творчі здібності дошкільників», визначити вплив народного фольклору на розвиток творчих здібностей дітей.

Виклад методики і результатів досліджень. Перш за все необхідно розглянути та диференціювати поняття «творчість» і «здібності». У психологічній енциклопедії існує таке визначення творчості: це «теоретична та практична діяльність людини, яка зумовлює одержання об'єктивно нових результатів. Такими результатами можуть бути нові знання, оригінальні способи розв'язання певної проблеми, наукові відкриття тощо». У питаннях розвитку творчості особистості у психології розглядаються особистісний та процесуальний аспекти. Перший передбачає «наявність у людини певних знань і вмінь, розвинених здібностей, високої мотивації діяльності, які поєднані з уявою, добре розвиненою інтуїцією і прагненням до реалізації своїх можливостей» [5, с. 352]. З вище зазначеного бачимо, що передумовою розвитку творчості є наявність у особистості здібностей.

Здібності, як індивідуально-психологічні особливості людини, «виражають її готовність до оволодіння певними видами діяльності та до їхнього успішного виконання» [8, с. 154]. Основою однакових досягнень при виконанні діяльності можуть бути різні здібності. Разом з тим здібною вважають людину, яка має творчий підхід, творчо ставиться до виконуваних завдань.

Як бачимо, зміст понять «творчість» і «здібності» взаємопов'язані та взаємодоповнюються. Оскільки творчою є та людина, яка має розвинені здібності, а здібною – яка має творчий підхід до діяльності. Але здібності є однією з психічних властивостей особистості, а творчість – сторона буття людини.

Отже, творчі здібності особистості – це індивідуальні особливості людини, які визначають успішність виконання певного виду творчої діяльності.

У творчості особливе місце займає творча уява, мислення, а також не менш важливе значення мають емоції та воля особистості. Оскільки у творчому процесі дитина вчиться аналізувати сприйняті предмети та порівнювати їх, виокремлювати та

оцінювати зображення, саме тому їй доводиться оперувати образами уявлень, перетворювати попередній досвід за допомогою уяви, виконувати операції мислення.

Залишаються відкритими питання: у якому віці проявляються творчі здібності особистості та як їх необхідно розвивати?

У свій час ще Л.С. Виготський, О.В. Запорожець, Д.Б. Ельконін, Г.О. Люблінська, В.С. Мухіна та інші відомі психологи наголошували на важливості дошкільного віку як періоду фактичного становлення особистості дитини.

У дітей дошкільного віку існує відмінна від дорослих своєрідність сприйняття світу. У них виникає пізнавальний інтерес, вони активно вступають у практичну діяльність з оточуючим предметами та людьми.

О.В. Проскура зазначала, що діти старшого дошкільного віку активно пізнають оточуючий світ завдяки процесам сприймання і мислення. Останнє є засобом пізнання як внутрішніх, так і зовнішніх зв'язків між предметами оточуючої дійсності: кількісних, часових, причинно-наслідкових, просторових, що може слугувати основою розвитку здібностей особистості [4].

Залежно від індивідуальних особливостей (темпераменту, характеру та здібностей) кожної особистості, прояви творчості ми можемо спостерігати досить рано. Дитяча творчість, як правило, пов'язана з ігровою діяльністю, яка є провідною у цьому віковому періоді. Діти, пояснюючи певні події чи явища, що відбуваються навколо, наділяють неживі предмети духовністю; самостійно намагаються пояснити певні явища чи події в їх житті. Саме тому, коли сприймається новий матеріал для роздумів, діти активно включаються у творчу діяльність.

Дошкільникам притаманна допитливість, непередбачуваність, безпосередність. Вони ставлять безліч запитань стосовно предметів, явищ та подій, які їх оточують. Відповіді на ці запитання багато в чому залежать від дорослих (батьків та вихователів), які повинні підтримувати дитячу допитливість, пояснювати певні взаємозв'язки, повідомляти реалістичні знання. А також звертати увагу дошкільників на народні традиції та фольклор, оскільки у дітей виникає інтерес до загадок, казок, віршів, оповідань.

Усна народна творчість або фольклор – складова художньої культури народу. Для нього характерна усна форма поширення і передачі між людьми способом безпосередньої комунікації. Усна народна творчість складається з двох великих підрозділів: поетичного (вірші, пісні) і прозового (казки, легенди, перекази, оповідання). Проміжне місце між поетичним і прозовим фольклором займають короткі влучні вислови. До них належать прислів'я і приказки, загадки, побажання, привітання та інші [6].

Усна народна творчість важлива складова формування національної свідомості та характеру. Завдяки фольклору та традиціям кожен народ відтворює себе, власну духовну культуру та національний характер.

Для «народної культури було характерним прагнення дати дитині основні орієнтири якомога раніше, задовго до того, як вона буде освоювати світ сама. Побудова картини світу дитини розпочиналась в немовлячому віці через колискові, потішки, забавлянки тощо. Вони повинні були забезпечити дитині цілісне світосприйняття і відчуття своєї включеності в загальний порядок світостворення, задати деяку систему основних координат, котрі допоможуть дитині самовизначитись в життєво важливих відносинах зі світом» [3, с. 15].

Як зазначає М.В. Осоріна, інтерес до усної народної творчості виникає не випадково, адже фольклорні тексти підходять дітям тому, що вони прості. У свідомості дорослих ототожнюється народне, просте та дитяче, але сутність не у зовнішній простоті. Психологічне значення цих текстів пов'язане з їх своєрідною магічною силою.

Фольклорні образи, завдяки словесним формулам, що ніби схожі на заклинання, легко проникають в самі глибини душі, в її безсвідомі шари [3].

Фольклорні твори, особливо якщо вони віршовані, легко сприймаються та запам'ятовуються дітьми. Таке ознайомлення з народною творчістю розвиває уяву дошкільників. Особливо це стосується тих фольклорних жанрів, у яких приховані причинно-наслідкові зв'язки, що спонукає до пошуку та творчості.

Загадки, прислів'я та приказки найбільш доступні для сприймання дошкільників. У роботі з дітьми можна використовувати усну народну творчість у відповідності з навчальною програмою, ознайомлюючи їх зі змінами в природі кожної пори року, з поведінкою тварин чи птахів, особливостями росту рослин, явищами природи тощо. А також розкриваючи вади вдачі й поведінки людей, підкреслюючи моральні якості особистості.

Пропонується добірка народного фольклору для використання у дошкільних навчальних закладах та вдома, а саме: прислів'я, приказки, поговірки, загадки, у яких відображено сезонні зміни у природі (відповідно кожної пори року), охарактеризовано життєіснування тварин та птахів, ріст рослин; а також народну творчість на морально-етичні теми. Диференціюємо їх за окремими підрозділами.

Осінь

Опеньки з'явилися – літо скінчилось.

Як вересніє, то дощик сіє.

Не чекай від осені сонця.

Осінь іде і за собою дощ веде.

Весна багата на квітки, а осінь на сніпки.

Хто цілий рік байдикує, той навіть у вересні голодує.

Зима

Багато снігу – багато хліба.

Де сніг буде – хліба прибуде, де вода розіллється – сіно набереться.

Як листопад дерев не обтрусить, довга зима бути мусить.

Синиця до хати – зима у двір.

Сніг у грудні глибокий – урожай буде високий.

Грудень – кінець року, а початок зими.

Весна

Сій вчасно, вродить рясно.

Весна красна квітками, а осінь – плодами.

Весняний день рік годує.

Весна багата на квітки, а хліба в осені позичає.

Не марнуй часу даремно: пройде весна – не вернеш.

Проспиш весною – заплачеш зимою.

Коли сонечко пригріє, то й трава зазеленіє.

Сонце гріє, сонце сяє, вся природа воскрешає.

Літо

Бджоли раді цвіту, люди – літу.

Літо запасає, а зима з'їдає.

Хто літом жари боїться, той не має чим гріться.

Що літом родить, те зимою не шкодить.

Не треба дощ просити, він прийде, як будем косити.

Дощу тут ждуть, а він іде, де жнуть.

Колос не спіє, коли сонце не гріє.

Жайворонки, прилетіть, красне літо принесіть.

Тварини

Корова в дворі – харч на столі.

Де кози скачуть, там деревця плачуть.

Не довіряй козу вовкові, а капусту козі.

І собака чує, хто її годує.

Пухнастий клубочок виліз на дубочок, жолуді збирає і в дупло ховає. (Білочка)

Живе у лісі хижий, дикий, душить кури та індики. (Лис)

Прийшла кума із довгим віником на бесіду із нашим півником, схопила півня на обід та й замела мітлою слід. (Лисиця)

Рослини

Глибше орати – більше хліба мати.

Посій упору, будеш мати зерна гору.

Де цвіток – там медок.

Без підливу і капуста не росте.

Де верба, там і вода.

Кожному овочеві свій час.

Зелена трава – недалеко вода.

Бур'ян знищуємо – урожай підвищуємо.

Птахи

Ластівки низько літають – дощ обіцяють.

Ластівка день починає, а соловей кінчає.

Птиця створена для літання, а чоловік – до праці.

Хто найраніше встає й інших будить? (Півень)

Явища природи

Не треба дощ просити, він прийде, як будем косити.

Дощу тут ждуть, а він іде, де жнуть.

Як нема дощу в час, то нема і хліба в нас.

Без хмари дощ не приходиться.

Праця, досвід, мораль, поведінка людини

Хто про землю дбає, вона тому повертає.

Хто цілий рік байдикує, той навіть у вересні голодує.

Бджола мала, а й та працює.

Не все те золото, що блищить.

Хочеш їсти калачі – не сиди на печі.

Під лежачий камінь і вода не тече.

Земля – наша мати, всіх годує.

Книга вчить, як на світі жить.

Вчитись ніколи не пізно.

Правду не сховаєш.

Слово – не горобець, вилетить – не піймаєш.

Вовка боятися – в ліс не ходити.

Хто людям добра бажає, той і собі має.

Як бачимо, у народному фольклорі розкриваються взаємозв'язки та залежності у природі, влучно підмічені риси характеру чи поведінки людини. Сприймання фольклору спонукає дитину до роздумів, що сприяє розвитку їх уяви, пам'яті, мислення.

Дорослим (батькам та вихователям) необхідно використовувати такі форми роботи, які відповідають віку дітей, їх потребам та можливостям. Тому, для розвивальної роботи можна використовувати бесіди, розповіді, пояснення, вирішення проблемних ситуацій, рухливі народні ігри, вивчення та обговорення народних фольклорних творів.

Батькам необхідно ознайомлювати дітей з об'єктами оточуючого світу, пояснюючи при цьому причинно-наслідкові зв'язки між ними, підтримувати у дошкільників прагнення вивчати нові назви рослин, тварин, комах, птахів тощо, їх значення для людини, мотивувати до пізнання нового, використовувати доступну для дошкільників інформацію при поясненні відповідей на запитання, поважати зацікавленість дітей народними традиціями чи фольклором та підтримувати їх у цьому, читати дітям український народний фольклор, обговорювати його зміст, пояснювати приховані зв'язки, підбирати народні традиції, розкривати їх глибокий зміст та життєву мудрість.

У старшому дошкільному віці вихователі є прикладом, взірцем для наслідування. Саме тому вихователь має бути обізнаним в багатьох питаннях, знати народні традиції, розкривати їх значення для людини. Також важливо постійно знайомити дошкільників з новим матеріалом, конструктивно змінювати види діяльності та форми роботи, щоб надавати можливість дитині розвиватись, широко застосовувати дослідницьку діяльність, яка також сприятиме розвитку творчості, у процесі навчально-виховної роботи з дошкільниками застосовувати народні фольклорні твори, готувати різноманітні творчі завдання дітям для виконання як в дошкільному навчальному закладі під керівництвом вихователя, так і вдома під керівництвом батьків.

Висновки та подальші перспективи досліджень. Отже, ми розглянули питання розвитку здібностей як індивідуально-психологічних особливостей особистості, розкрили поняття «творчість» та «творчі здібності старших дошкільників», узагальнили їх. Теоретично обґрунтували значення творчих здібностей для розвитку підростаючої особистості.

Актуальність пропонованого дослідження зумовлена тим, що старший дошкільний вік є важливим періодом у розвитку особистості. Саме тому у статті охарактеризовано дошкільний вік, як сприятливий період для розвитку творчих здібностей, пізнавальних процесів та емоційної сфери дитини. А також висвітлено необхідність розвитку творчих здібностей у старшому дошкільному віці.

Творчі здібності дитини можна розвивати певними засобами у різних видах діяльності. Вчені пропонують знайомити дошкільників з музичними творами, художньою літературою, зображувальним мистецтвом. Разом з тим на заняттях та у повсякденному житті доцільно використовувати народний фольклор для розвитку творчих здібностей дітей. Сприймання та засвоєння малих фольклорних жанрів дозволяє розвивати у старших дошкільників творчу уяву, мислення, пам'ять, спостережливість, увагу тощо. Також український народний фольклор, як частина національно-культурної спадщини країни, є вагомим чинником впливу на підростаючу особистість.

Перспективами подальшого дослідження є підготовка методичних рекомендацій для педагогів, батьків та психологів з використання усної народної творчості у роботі з дошкільниками для розвитку їх творчості.

Список використаних джерел

1. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте: психологический очерк / Лев Семенович Выготский. – М.: Просвещение, 1991. – 93 с.
2. Народ скаже – як зав'яже: Укр. нар. прислів'я, приказки, загадки, скоромовки. / Упоряд. та передм. Н.С. Шумади. – К.: Веселка, 1985. – 173 с.
3. Осорина М.В. Секретный мир детей в пространстве мира взрослых / Мария Владимировна Осорина. – СПб.: Питер, 1999. – 288 с.
4. Проскура Е.В. Развитие познавательных способностей дошкольника / Е.В. Проскура. – К.: Радянська школа., 1985. – 128 с.
5. Психологічна енциклопедія / Автор-упорядник О.М. Степанов. – К.: Академвидав, 2006. – 424 с.

6. Українське народознавство: Навч. посібник / [ред. С.П. Павлюк, Г.Й. Горинь, Р.Ф. Кирчів]. – Львів: Фенікс, 1994. – 608 с.
7. Субботский Е.В. Ребенок открывает мир: Кн. для воспитателя детского сада / Евгений Васильевич Субботский. – М.: Просвещение, 1991. – 207 с.
8. Шапар В.Б. Сучасний тлумачний психологічний словник / Віктор Борисович Шапар. – Х.: Прапор, 2007. – 640 с.

Spisok vikorostanih dzherel

1. Vygotskij L. S. Voobrazhenie i tvorchestvo v detskom vozraste: psihologicheskij ocherk / Lev Semenovich Vygotskij. – М.: Prosveshhenie, 1991. – 93 с.
2. Narod skazhe – jak zav'jazhe: Ukr. nar. prysliv'ja, prykazky, zagadky, skoromovky. / Uporjad. ta poredm. N.S. Shumady. – К.: Veselka, 1985. – 173 с.
3. Osorina M.V. Sekretnyj mir detej v prostranstve mira vzroslyh / Marija Vladimirovna Osorina. – SPb.: Piter, 1999. – 288 с.
4. Proskura E.V. Razvitie poznavatel'nyh sposobnostej doskol'nika / E.V. Proskura. – К.: Radjans'ka shkola., 1985. – 128 с.
5. Psihologichna enciklopedija / Avtor-uporjadnik O.M. Stepanov. – К.: Akademvidav, 2006. – 424 с.
6. Ukrai'ns'ke narodознавство: Navch. posibnyk / [red. S.P. Pavljuk, G.J. Goryn', R.F. Kyrchiv]. – L'viv: Feniks, 1994. – 608 с.
7. Subbotskij E.V. Rebenok otkryvaet myr: Kn. dlja vospytatelja detskogo sada / Evgenyj Vasyl'evych Subbotskij. – М.: Prosveshhenye, 1991. – 207 с.
8. Shapar V.B. Suchasnij tлумачnij psihologichnij slovník / Viktor Borisovich Shapar. – H.: Prapor, 2007. – 640 с.

Lupiiko L.V. Developing creative abilities of senior preschool children by facilities of popular folklore. In the article the question of developing abilities is considered as individual features of child and creative abilities of senior preschool children. A concept "creation" and "creative abilities of senior preschool children" is exposed. The meaning of creative abilities for development of growing up personality are based.

Actuality of the offered research is based that senior preschool age is an important period in development of personality. Preschool age is described, as a favourable period for developing creative abilities, cognitive processes and emotional sphere of child. The necessity of developing creative abilities is reflected for senior preschool age.

A concept "popular folklore" and "popular traditions" are exposed. Ukrainian popular folklore, as part of national and cultural inheritance of country, is the ponderable factor of influence on growing up personality. Perception and mastering of small folklore genres allow to develop for senior preschool children creative imagination, thinking, memory, observation, attention and others. Examples of the popular folklore recommended for work with children in preschool educational establishments and at home are made. It is marked that the use on lessons and in everyday life of popular folklore will assist to developing creative abilities of children of senior preschool age.

Key words: *abilities, creative abilities, creation, cognitive processes, emotional sphere, senior preschool age, popular folklore, folk traditions.*